การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*

Using Folk Wisdom of Klang Muen Village,
Klang Muen Sub-district, Mueang District, Kalasin Province

ศิริลักษณ์ บัตรประโคน / Sirilak Batprakhon

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University
Maha Sarakham 44000, Thailand

Email: sirilakbuu48@gmail.com

Received: March 26, 2020
Revised: April 17, 2020
Accepted: April 19, 2020

Abstract

This article aimed to study, analyze and present the results of knowledge of Klang Muen village, to study and preserve the process of folk wisdom in Klang Muen sub-district, Mueang district, Kalasin province. The study showed that the details of eight issues of the basic knowledge of Klang Muen village, Klang Muen sub-district, Mueang district, Kalasin province consisted of location,

---

*บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง *"การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์"* ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2564

history, ways of life, general information, infrastructure and society, data of population and families, interesting places, natural resources, characters of the villagers, folk wisdom and preservation process of folk wisdom in Klang Muen village. The study revealed that there were eight issues of folk wisdom, preservation and inheritance of folk wisdom consisting of food and home, religion and belief, education, traditions, arts, culture, natural resource preservation, career, arts, handicrafts, doctor of herbal medicine and medicinal plants, and folk performance. Moreover, the qualitative research about the knowledge, folk wisdom and preservation process of folk wisdom in Klang Muen village provided useful and interesting information, prominence and identity of the village reflecting its beauty and values.Therefore, the beauty and values should be preserved, promoted and supported by many sectors concerned with. The beauty and values of the village should be preserved and developed sustainably for empirical identity of the village to society.

Keywords : Folk Wisdom, Community, Klang Muen Village, Knowledge of Klang Muen Village, Preservation and Inheritance of Folk Wisdom

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่น และการศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าด้านความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ได้แสดงให้เห็นรายละเอียดเนื้อหาเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่นใน 8 ประเด็น ประกอบด้วย แหล่งที่ตั้งของบ้านกลางหมื่น ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของบ้านกลางหมื่น ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านกลางหมื่น โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านกลางหมื่น ข้อมูลประชากรและครัวเรือนใน

หมู่บ้านกลางหมื่น สถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านกลางหมื่น และอุปนิสัยของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น จากการศึกษาทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีภูมิปัญญา การอนุรักษ์ และการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านใน 8 ประเด็น กล่าวคือ ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาด้านการละเล่น การแสดงของหมู่บ้าน ซึ่งจากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น การศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีเรื่องราวที่น่าสนใจ มีลักษณะเด่น มีเอกลักษณ์ ฯลฯ ที่สะท้อนให้เห็นความดีงามของหมู่บ้านหลายประการ ควรค่าที่จะได้รับการเผยแพร่ ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่รู้จัก ควรได้รับการอนุรักษ์ พัฒนาให้คงอยู่ทั้งในส่วนของความดีงามแบบเดิม และเพื่อความก้าวหน้าในหลายประการ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้านให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมวงกว้างต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาชุมชน, ชุมชน, หมู่บ้านกลางหมื่น, ความรู้เกี่ยวกับบ้านกลางหมื่น, การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญา

บทนำ

หากถามว่าคนไทยมาจากที่ใด ได้มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตและนักวิชาการให้คำตอบและคำอธิบายไว้หลายชุด เช่น บรรพบุรุษของไทยอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต (ปัจจุบันอยู่บริเวณมองโกเลีย เหนือประเทศจีนขึ้นไป) ทำให้มีคำอธิบายว่า คนไทยมาจากเทือกเขาอัลไต มาจากน่านเจ้า (ทางเหนือของมณฑลยูนาน) มาตั้งหลักแหล่งบริเวณประเทศไทยทุกวันนี้ ที่เป็นดินแดนของมอญและขอม ครั้นราว พ.ศ. 1800 จึง **“ปลดแอก”** จากขอมแล้วตั้งราชธานีแห่งแรกขึ้น เรียกว่า กรุงสุโขทัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามคำตอบและคำอธิบายยังเหมือนเดิม คือ คนไทย **“อพยพ”** มาจากที่อื่น เช่น เทือกเขาอัลไต น่านเจ้า ฯลฯ ในมุมมองของสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้แสดงความคิดเห็นซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า คนไทยไม่ได้มาจากใด เพราะคนไทยอยู่ที่นี่ ที่อุษาคเนย์ เคลื่อนไหวไปมาอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ หรือ

ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ ไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว ประกอบด้วยตระกูลภาษา 5 ตระกูล คือ มอญ – เขมร ชวา - มลายู ไทย - ลาว จีน - ทิเบต ม้ง - เหย้า และในที่สุดก็มีการประสมประสานทางสังคม วัฒนธรรม กับชาติพันธุ์ต่าง ๆ แล้วสมมุติเรียกตนเองว่า **“ชาวสยาม”** หรือ **“คนไทย”** ในเวลาต่อมา (Wongthet, 2005, pp. 20-25) ปัจจุบันคนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ รวมถึงแต่ละท้องถิ่นย่อย ๆ ย่อมมีวิถีชีวิต มีศิลปวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัยหลายด้านประกอบกัน

เมื่อพิจารณาศึกษาในประเด็นพื้นที่เฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัด “กาฬสินธุ์” จะพบว่า มีตำนาน เรื่องเล่าถึงความเป็นมาของคนในพื้นที่ยุคเริ่มต้นก่อตั้งเป็นชุมชน และขยายตัวก่อตั้งเป็นจังหวัดกาฬสินธุ์อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวคือ เมื่อเจ้าโสมพะมิตร ผู้เป็นบุตรของพระเจ้าไชยองค์เว้กับหลานสาวเจ้าผ้าขาวลาวเวียง ซึ่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้าสิริบุญสาร ผู้ครองนครเวียงจันทน์ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกอยู่บ้านผ้าขาวพรรณนา หรืออำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนครในปัจจุบัน ครั้นเมื่อกลุ่มเจ้าโสมพะมิตรได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านขาวพรรณนา ต่อมาเกิดบาดหมางกับพระเจ้าสิริบุญสารแห่งนครเวียงจันทน์ กลุ่มเจ้าโสมพะมิตรเกรงกลัวอิทธิพลของพระเจ้าสิริบุญสาร จึงรวบรวมไพล่พลพร้อมกับปู่เจ้าผ้าขาวลาวเวียง อพยพผู้คนจากบ้านผ้าขาวพรรณนาข้ามเทือกเขาภูพานมาจนมาถึงดงป่ายางใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งเจ้าโสมพะมิตรเห็นว่าเป็นทำเลเหมาะสำหรับหลบซ่อนข้าศึกศัตรูจึงพักไพร่พลบริเวณป่าดงยางใหญ่แห่งนี้ และได้สำรวจไพร่พลที่ยังมีชีวิตอยู่ นับได้จำนวนห้าพันคน บวกกับได้พิจารณาเห็นว่าบริเวณแห่งนี้เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามจำนวนไพร่พลว่า **“บ้านกลางหมื่น”**

ปัจจุบันบ้านกลางหมื่นตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าโสมพะมิตร ระหว่างพำนักอยู่หมู่บ้านกลางหมื่นได้รวบรวมไพร่พลส่วนหนึ่งไปสู้รบปู่แฮ ปู่หาง ซึ่งเป็นคนเชื้อสายลาว ที่เดินทางมาตั้งถิ่นฐานรกรากอยู่ก่อนหน้านี้บริเวณบ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย กลุ่มของเจ้าโสมพะมิตรได้รับชัยชนะ จึงได้เข้าครอบครองหมู่บ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย ในเวลาต่อมาราว พ.ศ. 2325 ในขณะเจ้าโสมพะมิตรอายุราว 50 ปี ได้ส่งเครื่องบรรณาการถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมามีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือยเป็น “เมืองกาฬสินธุ์” พร้อมโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าโสมพะมิตรเป็น “พระยาชัยสุนทร” ซึ่ง

ถือเป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองกาฬสินธุ์ (Klangmuensongkhro School, 2019, November 6) แม้จะมีการโยกย้ายผู้คนส่วนหนึ่งจากหมู่บ้านไปยังแหล่งที่ตั้งใหม่ดังที่กล่าวมา แต่ก็มีผู้คนส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะเจ้าผ้าขาวลาวเวียง หรือ ปู่สามขา ก็ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านกลางหมื่นจวบจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจและตระหนักในการศึกษาความรู้เกี่ยวกับ **"หมู่บ้านกลางหมื่น"** ด้วยเหตุผลเพราะหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่มีเรื่องราว**ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน** หรือ**ภูมิปัญญาชาวบ้าน** โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับ**ตำนานชาติพันธุ์** ด้วยถือว่าผู้ก่อตั้งหมู่บ้านและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม คือ ชนชาวลาวจากเวียงจันทน์ หมู่บ้านกลางหมื่นยังมีความน่าสนใจในเรื่องราวตำนานอื่น ๆ เช่น **ตำนานการก่อสร้างวัด การสร้างองค์พระประธาน** ตามแนวความเชื่อของช่างหลวงจากนครเวียงจันทน์ ประดิษฐานไว้ที่ **"วัดปฐมปฏิมากร หรือวัดใต้"** การก่อสร้างองค์พระประธานตามแนวความเชื่อของช่างสมัยกรุงศรีอยุธยาประดิษฐานไว้ที่ **"วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ"** ซึ่งองค์พระทั้งสององค์เป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านตราบกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีตำนานเจ้าผ้าขาวลาวเวียง เจ้าปู่ของเจ้าโสมพะมิตร ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า **"ปู่สามขา"** ประเด็นเรื่องราว**ตำนานศาลปู่ตา ตำนานป่าชุมชน** ประเด็นแหล่งที่ตั้ง ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคม ข้อมูลด้านประชากรและครัวเรือน สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะอุปนิสัยของคนในหมู่บ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ความรู้ที่น่าศึกษาและนำเสนอผลต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษา **การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน**ในหมู่บ้านกลางหมื่น ทั้งในด้านภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะหัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านการละเล่น การแสดงของหมู่บ้าน ล้วนเป็นเรื่องที่น่าศึกษาและนำเสนอผลโดยละเอียด เพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นภาพความเป็นมาเป็นไปของหมู่บ้าน ได้ทราบ ได้ตระหนัก และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญา เป็นเรื่องของความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจนที่กลุ่มชนได้รับจากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม - วัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของความรู้

ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม - วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง (Na Thalang, as cited in Thantayanubut, 2007, pp. 3-4)

ด้วยเหตุผล ปัจจัย ความน่าสนใจ และความสำคัญดังที่ได้กล่าวมา ประกอบกับจากการสำรวจข้อมูลอย่างละเอียดทำให้ทราบว่า ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ในประเด็นเหล่านี้อย่างละเอียด จึงเป็นที่มาให้ผู้วิจัยสนใจและต้องการศึกษานำเสนอผลการวิจัยเรื่อง **“การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์”** โดยจะนำเสนอผลการศึกษาทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็น **ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น**ในเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงศึกษาและนำเสนอผลการศึกษา **ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น** ในประเด็นต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ด้วยหวังว่าบทความวิจัยเรื่องนี้จะเป็นอีกหนึ่งผลงานการศึกษาที่มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงมุ่งหวังว่าจะเป็นผลงานวิชาการที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีส่วนกระตุ้น จรรโลงสังคม ให้ทุกฝ่ายตระหนักในคุณค่า ความดีงามของหมู่บ้าน และเห็นคุณค่าของมรดกทางภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่คนไทยทุกคนมีหน้าที่รักษา หวงแหน สืบทอด รวมถึงพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป รวมถึงมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความวิจัยเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษา ต่อการพัฒนาหมู่บ้านกลางหมื่น ต่อผู้สนใจทั่วไป ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ประเทศชาติ ให้มั่นคงยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อแสดงความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

2. เพื่อศึกษาและถ่ายทอดให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูล ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มีแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

1.1.1 ข้อมูลประชากร จำนวน 555 คน

1.1.2 ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (ในกรณีทำแบบสำรวจอุปนิสัยฯ) จำนวน 100 คน

1.1.3 ข้อมูลในส่วนการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการลงพื้นที่จริง ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน พระภิกษุสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้ทำงานฝีมือ เป็นต้น จำนวน 15 คน

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านกลางหมื่น การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ ตำนานอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ : หมู่บ้านกลางหมื่น หมู่ที่ 1 ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา : การศึกษานี้จะเป็นการศึกษาและนำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น จำนวน 8 ประเด็น ศึกษาวิเคราะห์การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น จำนวน 8 ประเด็น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) ผู้วิจัยจะใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การสำรวจ การเข้าไปมีส่วนร่วม ฯลฯ และส่วนหนึ่งได้ศึกษาแบบผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้จากเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้นในการวิจัยจะเน้นการประมวล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิประกอบกัน โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ขั้นศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1.1 ขั้นเตรียมตัวก่อนไปเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเตรียมตัวก่อนไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามทั้งในภาพรวมและประเด็นย่อย เพื่อสอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการการศึกษา รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกลางหมื่น ปราชญ์ชาวบ้าน หมอยา กลุ่มผู้ทำงานฝีมือ หรืองานหัตถกรรม ฯลฯ ในหมู่บ้านกลางหมื่น เพื่อให้ทราบก่อนว่าในหมู่บ้านแห่งนี้มีประเด็นอะไรที่สามารถศึกษาวิจัยได้ มีการเตรียมเครื่องบันทึกเสียงเพื่อนำไปใช้ระหว่างการสัมภาษณ์ แล้วนำมากำหนดประเด็นย่อย กรอบเนื้อหา เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

1.2 ขั้นศึกษาและรวบรวมเอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาและรวบรวมเอกสาร งานวิจัย บทความที่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น การสืบทอดตำนานชาติพันธุ์ ตำนานอื่น ๆ และประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร งานวิจัย ข้อมูลในเว็บไซต์ ฯลฯ เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้น เพื่อให้ผู้วิจัยได้รับความรู้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยเรื่องนี้ และได้ศึกษา รวมรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้องค์ความรู้สมบูรณ์และนำเสนอเป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานวิจัยเรื่องนี้ต่อไป

1.3 ศึกษาแนวทางการวิเคราะห์และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ศึกษาแนวทางการวิเคราะห์และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ทั้งในส่วนของความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในประเด็นต่าง ๆ ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

ชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

ระหว่างดำเนินการวิจัยหากผู้วิจัยพบว่า มีประเด็น รายละเอียดส่วนใดที่ยังรวบรวมได้ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป็นระยะ ๆ (รวม 4 ครั้ง) นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์กับผู้ใหญ่บ้านและผู้อำนวยการโรงเรียนฯ บางประเด็นย่อย เพื่อนำมาประกอบข้อมูลหลักให้ถูกต้อง ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา รวบรวม มาประมวล วิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

2.1 ความเกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2 ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ขั้นนำเสนอผลการศึกษา

นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้รับความรู้ความเข้าใจและได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นในด้านต่าง ๆ

2. ได้รับความรู้ความเข้าใจและได้เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ

3. เป็นผลงานวิชาการอีกเรื่องหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษา ผู้สนใจ และสังคมต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและการทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดภูมิปัญญาอีสาน ของ ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง โดยแนวคิดนี้มุ่งแสดงให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานในแต่ละเรื่อง เป็นผลจากพัฒนาการการปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนไท - ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในธรรมชาติแวดล้อมรายรอบอาณาบริเวณที่ราบสูงกว้างใหญ่ของอุษาคเนย์ อันมีแม่น้ำโขงและสาขา คือ ชี มูล และสายน้ำซอยย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยงตอนในของที่ราบสูง อนึ่ง เนื่องจากวัฒนธรรมอีสานกับวัฒนธรรมลาวทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงนั้นมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมาก อีกทั้งมีการอพยพเคลื่อนย้ายประชากรต่อเนื่องไม่ขาดสาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝั่งตะวันออกมาสู่ฝั่งตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิตของสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงละม้ายคล้ายคลึงกันจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก...ภูมิปัญญาอีสานจึงมีความหลากหลายมิใช่น้อยตามเหตุปัจจัยทางภูมิประเทศและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมของภูมิอากาศ ระบบนิเวศ อิทธิพลของพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมข้าว และสายสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวอีสานโดยรวม และเกื้อกูลให้เกิดพัฒนาการทางภูมิปัญญาที่มีลักษณะเด่นเป็นของอีสาน...(Na Thalang, 2001, pp. 21-22)

1.2 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ของ รองศาสตราจารย์กฤษฎา ศรีธรรมา แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานไว้ว่า หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของชาวอีสานในชุมชนและท้องถิ่น ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวคิด การวิเคราะห์ปัญหา และการแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการหลอมรวม เป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ได้กับกาลสมัยในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาอีสาน จึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการสะสมความรู้ การปฏิบัติการทดลองด้วยตนเอง หรือได้รับความรู้จากการถ่ายทอดจากตัวบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น แล้วปรับปรุง พัฒนาองค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญ สามารถแก้ไขพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย เกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ และสืบทอด พัฒนา ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Sridharmma, 2007, p. 26)

1.3 แนวคิดมรดกภูมิปัญญาอีสาน ของ กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งได้ถ่ายทอดแนวคิดไว้ว่า ภูมิปัญญาอีสาน เป็นการนำเอาทรัพยากร ความรู้ ทรัพยากรบุคคล ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอีสานแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หรืออาจเป็นลักษณะสากลที่หลาย ๆ ท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาอีสานในแต่ละท้องถิ่นเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาอีสาน จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การประกอบประเพณี พิธีกรรมของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้กระทำสบายใจ รู้สึกอบอุ่น มีคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึก ถือว่าเป็นพลังทางศีลธรรม หรือประเพณีการร่วมกำลังกันทำงาน เช่น การลงแขกสร้างบ้าน วัด ถนน หรือขุดลอกแหล่งน้ำ เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันภายในชุมชน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยทั่วไปภูมิปัญญาอีสานเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่น คือ สร้างสำนึกในหมู่คณะสูงทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ ในส่วนมรดกภูมิปัญญาอีสาน ได้กล่าวถึงด้านวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษาอีสานในลักษณะต่าง ๆ ด้านศิลปะการแสดง ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล ด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม ด้านการละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เป็นต้น (Ministry of Culture, 2018, p. 19)

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 วรรณกรรมประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบ้านกลางหมื่น

Kiatdamnoenngam (2003, p. 34) ได้นำเสนอสาระความรู้เรื่อง **“ปลุกวิญญาณผีปู่ตาสู้ภัยแล้ง”** ซึ่งในเนื้อหาได้กล่าวถึง การเลี้ยงผีปู่ตา ว่าเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่ต้องการรักษาผืนป่าเอาไว้ ซึ่งในทุกปี ชาวบ้านกลางหมื่นจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา ซึ่งจะมีการนำอาหารคาวหวานมาเลี้ยงผีปู่ตา แต่สำหรับการเลี้ยงผีปู่ตาในปีนี้มีความพิเศษมากกว่าทุกปี เนื่องจากความแห้งแล้งทำให้ตำบลกลางหมื่นเกิดปัญหาฝนทิ้งช่วง การทำการเกษตรไม่ประสบความสำเร็จ “ขจ้ำ” หรือผู้ทำพิธีกรรม จึงเน้นไปที่การวิงวอนขอให้วิญญาณผีปู่ตา ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ดลบันดาลให้เกิดฝนตกตามฤดูกาล ความแห้งแล้งยังส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ทำให้แรงงานวัยหนุ่มสาวอพยพเข้าไปทำงานในเมืองหลวง ส่งผลให้ภายในหมู่บ้านมีเพียงคนแก่ หรือผู้สูงอายุ อยู่เฝ้าหมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวบ้านนั้น ถือเป็น

ที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน กิจกรรมครั้งนี้ชาวบ้านกลางหมื่นได้นำหมูเป็นตัว ๆ มาทำพิธีบูชาด้วยการฆ่าต่อหน้าศาลปู่ตา เพื่อแสดงความเคารพ และชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถขจัดปัญหาภัยแล้งได้ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา ส่วนมากจะพบในภาคอีสานของไทย เพราะถือว่าเป็นวิธีสร้างความฮึกเหิม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน การเลี้ยงผีปู่ตายังเป็นกุศโลบายบริสุทธิ์ในการปกป้องรักษาผืนป่า โดยเฉพาะในบ้านกลางหมื่นให้มีความอุดมสมบูรณ์อีกทางหนึ่งด้วย

Yenchueai (2007, pp. 58–73) ได้ถ่ายทอดเรื่อง **“ประสบการณ์ใหม่ในบ้านเก่าเมืองกาฬสินธุ์”** โดยผู้เขียนได้เล่าว่าตนเองได้เดินทางไปพร้อมกับอาจารย์เพื่อค้นหาบ้านเก่าเมืองเดิมของคนกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ ส่วนใหญ่อ้างว่าบ้านเก่าเมืองเดิมอยู่ที่บ้านกลางหมื่น เมื่อเดินทางไปถึงได้พบกับบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน คือ คุณพ่อบุญสิม โยธาศึก มีตำแหน่งเป็นข้าราชการโบราณที่สำคัญในแถบล้านช้าง โดยบุคคลท่านนี้ได้ถ่ายทอดเรื่องราวประวัติของบ้านกลางหมื่น ที่ตั้งอยู่บนที่ราบ มีวัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดป่าปฐมปฏิมากร ตั้งอยู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน และวัดปฐมปฏิมากร ตั้งอยู่ทิศใต้ของหมู่บ้าน เหตุที่หมู่บ้านแห่งนี้มีวัด 2 แห่ง เพราะมีเรื่องเล่าในตำนานว่า หมู่บ้านกลางหมื่นตั้งอยู่บริเวณบนหลังนาค การสร้างวัดทั้ง 2 แห่งจึงมีส่วนช่วยให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข หมู่บ้านกลางหมื่น มีแหล่งน้ำ คือ ห้วยทรายและห้วยโป่ง แต่ก็ยังขาดแคลนน้ำ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นอิทธิพลของการตั้งหมู่บ้านไม่ถูกโสก (โฉลก) ปู่สามขา จึงแก้เคล็ดด้วยการสร้างพระพุทธรูปจำนวน 2 องค์ขึ้น องค์หนึ่งสร้างขึ้นทับหัวนาคประดิษฐานอยู่ที่วัดใต้ในปัจจุบัน อีกองค์หนึ่งประดิษฐานบริเวณชายป่าทางทิศเหนือของหมู่บ้าน พัฒนามาเป็นวัดเหนือ หรือวัดป่าปฐมปฏิมากรในปัจจุบัน เป็นการสร้างทับหางนาคไว้ หลังจากนั้นจึงทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีผู้เลื่อมใสในองค์พระปฐมปฏิมากรเป็นจำนวนมาก มีประเพณีสรงน้ำองค์พระทุกปี เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้รักษาและสืบทอดประเพณีนี้ไว้ นอกจากนั้นยังมีเรื่องราวของผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้าน ผ้าไหมมัดหมี่ที่ดีที่สุดชาวบ้านจะเรียกผ้ามูล ซึ่งได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษลาวเวียงรุ่นก่อน ผู้ที่มีฝีมือด้านการทอผ้านับว่าเป็นครูของผู้ทอผ้ารุ่นหลัง ๆ บางครอบครัวที่มีฝีมือดี อาจมีผ้าไหมมัดหมี่ถึง 40 ผืน รวมไปถึงโสร่ง ผ้าด้าม และตีนซิ่น

2.2 วรรณกรรมประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

Thammawat (2000, p. 1) ได้เรียบเรียงหนังสือ **"ภูมิปัญญาท้องถิ่น"** โดยได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ ซึ่งจะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี ด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หรือสิ่งอันแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

Thantayanubut (2007) ได้เรียบเรียงหนังสือ **"ภูมิปัญญาไทย"** โดยในเรื่องได้ถ่ายทอดสาระความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ทั้งในด้านความหมายและขอบเขตของภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทยกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภูมิปัญญาไทย ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม อิทธิพลวัฒนธรรมใหม่ ภูมิปัญญาไทยกับอาหารการกิน ภูมิปัญญาไทยกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาไทยกับเครื่องนุ่งห่ม ภูมิปัญญาไทยกับการรักษาโรค (โดยภูมิปัญญาทั้ง 4 ด้านนี้ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) กล่าวถึงคุณค่าและแนวทางการดำรงรักษาภูมิปัญญาไทย ทั้งในส่วนคุณค่าภูมิปัญญาไทย ข้อจำกัดของภูมิปัญญาไทย การดำรงรักษาภูมิปัญญาไทย รวมถึงได้ถ่ายทอดประเด็นการปรับใช้ภูมิปัญญาไทยกับสภาวการณ์ปัจจุบันไว้ด้วย

Narasat (2008) ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง **"ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน"** โดยในเรื่องได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความหมาย คุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาอีสาน ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาอีสาน ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ที่มาของภูมิปัญญา กรอบความคิด การวิเคราะห์ภูมิปัญญา และพัฒนาการมุมมองต่อภูมิปัญญา ส่วนต่อมาได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านการตั้งชุมชนและการจัดการพื้นฐาน โดยได้กล่าวถึงการเลือกที่ตั้งชุมชนกับแหล่งทรัพยากร ระบบความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ คุ้มบ้าน หมู่พวก กลุ่มองค์กรชุมชน ประเด็นต่อมา

ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ศาสนา และประเพณี โดยได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ผีปู่ตา ผีปอบ ผีฟ้า เรื่องพุทธศาสนาและวัด เรื่องฮีตสิบสองคองสิบสี่ ประเด็นสุดท้ายได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ได้กล่าวถึงธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกาย รวมถึงสมุนไพรไทยกับการประยุกต์ใช้

2.3 วรรณกรรมประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบ้านกลางหมื่น

Panyarom (1985) ได้เรียบเรียนภาคนิพนธ์ เรื่อง **"พระปฐมปฏิมากร บ้านกลางหมื่น"** โดยเนื้อหาเบ่งออกได้ 5 บท ดังนี้ 1. ประวัติจังหวัดกาฬสินธุ์ 2. ประวัติบ้านกลางหมื่น 3. ประวัติการสร้างพระเจ้าใหญ่ 4. ประเพณีการสรงน้ำพระ 5. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพระปฐมปฏิมากร หรือพระเจ้าใหญ่

Yenchueai (2005, p. 2) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง **"ลวดลายไหมมัดหมี่ลาวเวียง บ้านกลางหมื่น"** ซึ่งการศึกษาลวดลายไหมมัดหมี่ลาวเวียง บ้านกลางหมื่น เป็นการศึกษาลวดลายและความเชื่อของลวดลายผ้า ผ่านกระบวนการสร้างลวดลาย และการทอผ้าด้วยการมัดหมี่ของชาวลาวเวียง บ้านกลางหมื่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่าชาวลาวเวียงบ้านกลางหมื่นเป็นกลุ่มคนลาวที่อพยพโยกย้ายมาจากเมืองเวียงจันทน์ในประเทศลาว โดยเป็นกลุ่มเดียวกับเจ้าโสมพะมิตรผู้สร้างเมืองกาฬสินธุ์ ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ที่พบมีเฉพาะลวดลายที่ปรากฏบนผ้าถุงของสตรีเท่านั้น โดยแบ่งรูปแบบผ้าออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. ผ้าซิ่นหมี่ตา 2. ผ้าซิ่นหมี่ลวด จากการศึกษาลวดลายที่พบมาก คือ กลุ่มลายที่พัฒนามาจากความเชื่อเรื่องนาค โดยปรากฏทั้งในรูปลายนาค ลายเอื้อ ลายขอ นอกจากนั้น พบลายที่นำมาจากรูปแบบของงานช่าง เช่น ลายโบกคว่ำโบกหงาย ฐานปราสาท (ผาสาด) และลวดลายดอกไม้

2.4 วรรณกรรมประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

Saenthawisuk et al. (2004) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **"การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน"** โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านอีสาน ชั้นมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตรท้องถิ่นดนตรีพื้นบ้านอีสาน ชั้นมัธยมศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐาน และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยแผนการสอนดนตรีพื้นบ้านอีสาน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1 จังหวัดมหาสารคาม ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 30 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ที่มีความสนใจในดนตรีพื้นบ้านอีสานทุกระดับชั้น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทำสมมติฐานโดยใช้ t-test ผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมินหลักสูตรของผู้เชี่ยวชาญ อยู่ในระดับเหมาะสมมาก ผลการประเมินแผนการสอนของผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ผลการวัดภาคปฏิบัติ ซึ่งมี 6 ด้าน ในแต่ละด้านหลักสูตรมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 85.23 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่น่าพอใจที่ตั้งไว้ เท่ากับร้อยละ 80 ผลการวัดโดยใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้เรียนสามารถทำคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 16.49 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 84.33 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีระบบ จะทำให้ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหลักสูตรที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Thumpatcha (2015, p. 1) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **“การอนุรักษ์และพัฒนาย่านพาณิชยกรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่า อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร”** การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาทฤษฎี หลักการ และแนวคิดการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์เมือง 2. ศึกษาเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านสิงห์ท่าในประเด็นทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ 3. เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมคุณค่าของย่านพาณิชยกรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่า การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการสำรวจ สังเกต และบันทึกภาพลักษณะทางกายภาพของย่านพาณิชยกรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่าและสภาพแวดล้อมโดยรอบ รวมถึงการสัมภาษณ์สมาชิกของชุมชน ตลอดจนนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาพบว่า ย่านพาณิชยกรรมเก่าชุมชนบ้านสิงห์ท่ามีการก่อร่างสร้างตัวมาเป็นระยะเวลานานกว่า 200 ปี เคยมีความเจริญรุ่งเรือง และมีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ ซึ่งการเข้ามาอยู่อาศัยของชาวต่างชาติทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ศิลปะ และสถาปัตยกรรมในย่านพาณิชยกรรมเก่า อาคารส่วนใหญ่ยังคงมีการใช้งานต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีเพียงอาคารบางกลุ่มที่เก่าและทรุดโทรม ซึ่งส่วนมากเป็นอาคารไม้และดินที่ผุพังและได้รื้อสร้างใหม่ในรูปแบบตามยุคสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการรื้อสร้างใหม่หรือ

การต่อเติมซ่อมแซมอาคารโดยที่ไม่มีการเสนอแนะและควบคุมให้เป็นไปอย่างเหมาะสม กับย่านชุมชนเก่านั้น ไม่เพียงแต่เป็นปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่าสูญสลายไปเท่านั้น หากยังจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยรวมของย่านพาณิชยกรรมเก่าอีกด้วย

ผลการศึกษา

การศึกษาความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นและการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยมุ่งหวังว่าการศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะเป็นอีกหนึ่งผลงานวิจัยที่มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านฯ ในประเด็นต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่ง มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในด้านการก่อตั้ง การขยาย การย้ายผู้คนบางส่วนไปยังแหล่งที่ตั้งใหม่เพื่อก่อตั้งเป็นเมืองกาฬสินธุ์ และจังหวัดกาฬสินธุ์ในเวลาต่อมา จนได้รับความเจริญ เป็นที่รู้จักกันมาจนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ แม้จะมุ่งศึกษาการใช้ภูมิปัญญาและการะบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหลัก แต่ผู้วิจัยยังคงให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้านในแต่ละด้านเป็นหลักก่อน ด้วยเพราะหมู่บ้านแห่งนี้มีที่มาที่ไปที่น่าศึกษาหลายด้าน โดยมุ่งหวังจะให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ เกี่ยวกับหมู่บ้านก่อน จากนั้นจึงได้ศึกษาและนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนตามที่ปรากฏจริงในหมู่บ้าน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative methods) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งรวมกัน โดยมีหมู่บ้านกลางหมื่น เป็นพื้นที่แหล่งหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การสำรวจ การบันทึก ฯลฯ และส่วนหนึ่งได้ศึกษาแบบผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้จากเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้นในการวิจัยจึงเน้นการประมวล วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิประกอบกัน แล้วนำเสนอผลงานศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 8 ประเด็น พบว่า

1.1 แหล่งที่ตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ในด้านพิกัด หมู่บ้านกลางหมื่นตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลกลางหมื่น อยู่ในเขตปกครองของอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเขตติดต่อระหว่างอำเภอดอนจานและอำเภอนามน ด้านขนาดพื้นที่ระดับตำบล สังกัดสำนักงานเทศบาลตำบลกลางหมื่นรวม 12 หมู่บ้าน บ้านกลางหมื่น ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ซึ่งมีลักษณะความเป็นอยู่ผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมและแบบชนบทกึ่งเมือง ด้านเขตติดต่อของหมู่บ้านตามทิศทั้ง 4 ทิศ หมู่บ้านกลางหมื่น มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 24 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับตำบลยอดแกง ทิศใต้ติดกับตำบลม่วงนา ทิศตะวันออกติดกับตำบลดงพยุง และทิศตะวันตกติดกับตำบลนาจารย์ ด้านขนาดพื้นที่ หมู่บ้านแห่งนี้มีพื้นที่รวมประมาณ 3,680 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งการเกษตร รองลงมา คือ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่วัด และพื้นที่โรงเรียน ตามลำดับ ด้านการคมนาคม ระหว่างหมู่บ้านกับตัวจังหวัด อาศัยเส้นทางการสัญจรทางบกเป็นหลัก ยานพาหนะที่ใช้ ได้แก่ รถยนต์ รถโดยสารประจำทาง เป็นต้น

1.2 ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านจุดเริ่มต้นและตำนานชาติพันธุ์ หมู่บ้านกลางหมื่นมีบรรพบุรุษ หรือผู้บุกเบิกก่อตั้งหมู่บ้านในยุคแรก คือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวนครเวียงจันทน์ ซึ่งนำโดยเจ้าโสมพะมิตรและเจ้าผ้าขาวลาวเวียง (ปู่สามขา) และมีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามจำนวนคนที่อพยพเข้ามาว่า **“บ้านกลางหมื่น”** ด้านการขยายตัวและการแยกตัวของหมู่บ้าน หลังจากที่เจ้าโสมพะมิตรนำผู้คนชาวลาวฯ ตามที่กล่าวมาข้างต้นมาอาศัยในชุมชนแห่งนี้ ในเวลาต่อมาได้รวบรวมกำลังคนส่วนหนึ่งไปสู้รบในพื้นที่บ้านแก่งส้มโฮง ดงสงเปลือย และได้ก่อตั้งเป็น “เมืองกาฬสินธุ์” ในเวลาต่อมา ด้านตำนานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้านกลางหมื่น หมู่บ้านแห่งนี้มีตำนานเกี่ยวกับพื้นที่หมู่บ้านกับความเชื่อเรื่องพญานาค ด้านตำนานการสร้างวัดปฐมปฏิมากร หรือวัดใต้ การสร้างวัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ การสร้างวัดทั้ง 2 แห่งนี้ มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพื้นว่าเป็นการสร้างทับหัวและหางพญานาคไว้เพื่อให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข (ปัจจุบันมีสำนักสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก 1 แห่งในหมู่บ้านด้วย) ด้านตำนานพระปฐมปฏิมากร หรือ “พระเจ้าใหญ่” มีการเล่าขานว่ามีการสร้างองค์พระตั้งแต่สมัยแรกเริ่มที่ผู้อพยพเข้ามา

อยู่ร่วมกัน โดยได้สร้างองค์พระทั้ง 2 องค์ เพื่อเป็นที่เคารพ สักการะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อเป็นเครื่องป้องกันศัตรูที่จะเข้ามารุกรานคนในหมู่บ้าน ด้านตำนานปู่สามขา หรือเจ้าผ้าขาวลาวเวียง ซึ่งเป็นปู่ของเจ้าโสมพะมิตร ถือเป็นผู้ร่วมบุกเบิกสร้างหมู่บ้านในยุคแรก แม้ท่านจะเสียชีวิตแล้ว แต่คนในหมู่บ้านก็ยังให้ความเคารพ ศรัทธาท่านมาจนถึงปัจจุบัน ด้านตำนานดอนปู่ตา ชาวบ้านเชื่อกันว่า เป็นผีบรรพบุรุษที่คอยปกปักรักษาป่าชุมชนและคนในหมู่บ้านให้ได้รับความสุข ความเจริญ

ด้านสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน หมู่บ้านกลางหมื่น มีครัวเรือนจำนวนรวม 125 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 555 คน ผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นหลัก ได้แก่ ผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน และเด็ก ผู้ที่อยู่ต่างพื้นที่จะกลับมายังหมู่บ้านในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น บุญสรงน้ำพระปฐมปฏิมากร หรือพระเจ้าใหญ่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้าน ชุมชน พบว่า ทั้ง 3 สถาบัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกื้อกูลกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

1.3 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านภูมิอากาศ ในภาพรวมเหมือนสภาพอากาศในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางโดยทั่วไป แต่ด้วยเหตุที่หมู่บ้านมีพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ จึงช่วยปรับสมดุลของสภาพอากาศในหน้าร้อนให้อ่อนกำลังลงมา ด้านสัดส่วนของพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร หรือการประกอบอาชีพอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน คือ Chumphon Phonloet (personal communication, November, 6, 2019) ได้ให้ข้อมูลว่า ในพื้นที่ 100% โดยรอบของหมู่บ้าน จำแนกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยมีประมาณ 30 % พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 70%

1.4 โครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านสาธารณูปโภค หมู่บ้านมีระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ใช้สอยเป็นปกติ ด้านการศึกษา ในหมู่บ้านมี “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล – ประถมศึกษาปีที่ 6 ด้านการปกครอง หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลกลางหมื่น มีนายชุมพล ผลเลิศ เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนางมาลีจันทร์ คำสวัสดิ์ และนายบุญมี พันการ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลผู้คนในหมู่บ้าน ด้านการศาสนา คนในหมู่บ้าน 100 % นับถือศาสนาพุทธ มีวัด 2 แห่ง และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง เป็นศาสนสถานที่พึ่งหลักของคนในหมู่บ้าน อนึ่งคนในหมู่บ้านกลางหมื่น

ให้ความเคารพ ศรัทธาใน “องค์พระปฐมปฏิมากร” หรือ “องค์พระเจ้าใหญ่” ที่ประดิษฐาน ในวัดทั้ง 2 แห่งมาก ด้านการสาธารณสุข หมู่บ้านกลางหมื่น มีศูนย์อนามัยใน 1 แห่ง และมีศูนย์อนามัยในพื้นที่ใกล้เคียงอีก 2 แห่ง หากมีผู้เจ็บป่วยอาการรุนแรงก็จะส่งตัวไป รักษาที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ต่อไป ด้านสภาพเศรษฐกิจและด้านการประกอบ อาชีพ และแหล่งรายได้ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกยางพารา เป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีงานฝีมือ หรืองาน หัตถกรรมต่าง ๆ เป็นอาชีพรอง ผู้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง

1.5 ข้อมูลประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านประชากร มีจำนวน ประชากรรวมทั้งหมด 555 คน ด้านจำนวนครัวเรือน มีทั้งหมด 125 ครัวเรือน โดย 120 ครัวเรือน มีฐานะปานกลาง ส่วนอีก 5 ครัวเรือน มีฐานะค่อนข้างยากจน

1.6 สถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ประกอบด้วย วัด 2 แห่ง คือ วัดปฐมปฏิมากร วัดใต้ หรือวัดบ้าน วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ และมีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือ สำนักสงฆ์อุดมธรรมโพธิสมพร มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง คือ โรงเรียน “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” ในหมู่บ้านยังมี “ป่าชุมชน” หรือ ดอนปู่ตา ซึ่งมีพื้นที่ป่า ประมาณ 52 ไร่ และมีศาลปู่ตา ตั้งอยู่ในป่าชุมชน เป็นที่เคารพสักการะของคนในหมู่บ้าน ด้วยมีคติความเชื่อว่ามีปู่ตาทำหน้าที่รักษาป่าและคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีศาลากลาง หมู่บ้านสำหรับเป็นพื้นที่ใช้สอยหลายด้าน เช่น การจัดประชุม การทำบุญในวาระต่าง ๆ การรวมกลุ่มทำงานฝีมือ เป็นต้น

1.7 ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านกลางหมื่น ด้านแหล่งน้ำ ในหมู่บ้านมี แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตรกรรม เช่น ลำห้วยทราย ลำห้วยโปง หนอง น้ำสาธารณะอีก 5 แห่ง นอกจากนี้บางครัวเรือนมีการขุดสระส่วนตัว ซื้อน้ำที่กลุ่มประชารัฐ จัดจำหน่าย และใช้บริการน้ำประปาของหมู่บ้านประกอบกัน ด้านคุณภาพดิน สภาพดินเป็น ดินร่วนปนทรายเป็นส่วนมาก ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก ด้านป่าไม้ หมู่บ้านกลางหมื่นนี้มี ป่าไม้ชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง มีเนื้อที่รวม 184 ไร่ ในป่ามีต้นยางใหญ่ประมาณ 170 ต้น มีพืชสมุนไพร และถือเป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้าน ด้านพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีความอุดมสมบูรณ์ในทุกด้าน

1.8 อุปนิสัยของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น จากการสำรวจด้วยแบบสำรวจ พบว่า ผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น มีลักษณะอุปนิสัยที่ดีเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีจิตใจดี เป็นมิตร รักความสงบ เคารพ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขยัน มีความปรองดองสามัคคีกันเป็นส่วนใหญ่

2. การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 8 ประเด็น พบว่า

2.1 ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ด้านอาหาร “ข้าวเหนียว” เป็นประเภทข้าวหลักที่คนในหมู่บ้านรับประทาน ชนิดของอาหารมีลักษณะคล้ายคลึงกับอาหารพื้นถิ่นอีสานส่วนใหญ่บริโภค เช่น ส้มตำ แกงหน่อไม้ ป่นปลา แกงปลา ต้มปลา เป็นต้น อาหารที่ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ ส้มตำ ลาบ แจ่วบอง ปลาร้าบอง หมกปลา ก้อยดิบ แกงขี้เหล็ก ซุปขนุน สำหรับแหล่งที่มาของอาหาร มีทั้งที่ได้มาจากแหล่งธรรมชาติ ปลูก หรือเพาะเลี้ยงเอง และซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านนิยมปรุงอาหารรับประทานเองมากกว่าการซื้ออาหารสำเร็จ รูปแบบ หรือวัฒนธรรมการรับประทานอาหารมีทั้งการจัดเป็นสำรับ และรับประทานตามความสะดวก ในหมู่บ้านยังมีการทำอาหารตามเทศกาลต่าง ๆ ตามประเพณีแต่ละเดือนใน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” โดยมีข้าวต้มมัดและขนมจีนผสมน้ำยา เป็นอาหารหลักเกือบทุกเทศกาล ในส่วนที่อยู่อาศัย แต่เดิมชาวบ้านจะนิยมปลูกบ้านไม้ 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง เพื่อทำเป็นคอกสัตว์ ไม่มีห้องน้ำ และแยกห้องครัวออกจากตัวบ้าน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2531 – 2532 ชาวบ้านช่วยกันทำห้องน้ำจนครบทุกครัวเรือน ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายในและภายนอก เช่น รสนิยม ความพร้อมทางทุนทรัพย์ มีทั้งการปลูกบ้านชั้นเดียว มีทั้งบ้านไม้และบ้านปูนประมาณ 30% บ้านสองชั้น แบบด้านบนเป็นไม้ ด้านล่างเป็นปูนประมาณ 70% บ้านที่มีรั้วรอบเรียบร้อย มีประมาณ 40% นอกนั้นจะนิยมใช้วัสดุในท้องถิ่น หรือเสาปูนมากำหนดเป็นเขตแดนบ้านของตน บ้านแต่ละหลังมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วน ๆ เช่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องรับแขก ห้องพระ หรือเปิง ฯลฯ (Chumphon Phonloet, personal communication, March, 16, 2020)

ดังนั้นหากกล่าวถึงการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนด้านอาหารในหมู่บ้านกลางหมื่น สามารถกล่าวได้ว่า คนในหมู่บ้านมีการปรุงอาหาร

การรับประทานอาหาร และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้ตามรูปแบบวิถีชีวิตของคนไทยอีสานตอนกลางเป็นหลัก แม้จะมีแบบเฉพาะของหมู่บ้านบ้างในบางส่วน แต่ก็ไม่แตกต่างจากลักษณะของคนไทยถิ่นอีสานในพื้นที่อื่นมากนัก ในส่วนภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย มีทั้งการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม ที่อาศัยวัสดุ คือ ไม้ ที่สามารถหาได้ตามนา ไร่ มาประกอบการปลูกสร้าง มีการร่วมมือร่วมใจการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแบบพึ่งพาและช่วยเหลือกัน อันแสดงให้เห็นความดีงามของคนในหมู่บ้าน ปัจจุบันภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนด้านการสร้างที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านกลางหมื่นมีทั้งลักษณะการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและการประยุกต์สร้างตามความนิยมของยุคสมัย และความพร้อมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนั้น ๆ เป็นหลัก

2.2 ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านศาสนา จากการศึกษาทำให้ทราบว่า คนในหมู่บ้านกลางหมื่นมีความเคารพ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาทุกคน ดังจะเห็นได้จากมีการสร้างศาสนสถานถึง ๓ แห่งในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเคารพ ศรัทธาต่อ “องค์พระปฐมปฏิมากร” ทั้ง 2 องค์ มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การสั่งสมบุญกุศลในพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่แสดงให้เห็นพลังความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีการอนุรักษ์และการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีพุทธ การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาด้วย ในด้านศาสนาอื่น ไม่ปรากฏว่าคนในหมู่บ้านนับถือศาสนาอื่น แต่จะปรากฏการเคารพนับถือผีบรรพชน หรือผีบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็น ปู่สามขา ปู่ตา ผีปู่ยาตายายในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้วร่วมด้วย ภูมิปัญญานี้ชาวบ้านแสดงออกด้วยการให้ความเคารพ มีการสักการะบูชาด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ รวมถึงพยายามส่งเสริมสิ่งที่คิดว่าทำแล้วจะเป็นคุณ พยายามงดเว้นสิ่งที่เห็นว่าจะเป็นโทษต่อตน ครอบครัว หรือหมู่บ้าน การเคารพ บูชาผีบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีไปด้วยในตัว ในปัจจุบันภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดกันในหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งการบอกเล่าโดยตรงทั้งในระดับครอบครัว หมู่บ้าน การลงมือปฏิบัติผ่านพิธีกรรม ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน

ภูมิปัญญา การอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูมิปัญญาด้านนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าคนในหมู่บ้านเชื่อเรื่องพื้นที่ชุมชนกับพญานาคว่า พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่หลังพญานาค จนนำไปสู่

การสร้างวัดทั้ง 2 แห่ง คือ การสร้างวัดปฐมปฏิมากร หรือวัดใต้ วัดป่าปฐมปฏิมากร หรือวัดเหนือ เพื่อปิดหัวและปิดท้ายพญานาค ให้คนในชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระปฐมปฏิมากร ความเชื่อเรื่องปู่สามขา ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา ป่าศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา โดยความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ส่วนหนึ่งนับเป็นการใช้ภูมิปัญญาที่ทำให้คนในหมู่บ้านดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมที่ดีงาม คือ การเคารพสิ่งที่ควรเคารพ การมีระเบียบวินัย มีแบบแผนการปฏิบัติร่วมกัน อยู่ในข้อตกลงเดียวกัน ดังเช่น ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา ป่าศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่าหากผู้ใดตัดต้นไม้บริเวณดอนปู่ตา จะทำให้เป็นผลกระทบด้านร้าย หรือได้รับทุกข์ภัยบางประการต่อผู้กระทำ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่มีต่อสิ่งที่ตนเคารพศรัทธาแล้ว ยังเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ป่าไม้ในหมู่บ้านให้คงอยู่อย่างมั่นคงอีกทางหนึ่งด้วย ทำให้มีการอนุรักษ์ความเชื่อและสืบทอดความเชื่อเหล่านี้จนมาจนถึงปัจจุบัน (Sirisak Chuthakan, personal communication, November, 6, 2019 ; January, 17, 2020)

2.3 ภูมิปัญญาด้านการศึกษา “โรงเรียนกลางหมื่นสงเคราะห์” นอกจากจะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรปกติแล้ว ยังเป็นอีกสถานที่หนึ่งในการถ่ายทอดประวัติวิถีชุมชน หรือชาวบ้าน สู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน ได้แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษาแห่งนี้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องราวในหมู่บ้าน มีการนำองค์ความรู้เหล่านี้มาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ทั้งในลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นร่วมกับหมู่บ้าน การจัดห้องสมุดเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ เป็นต้น มีการนำตำนานการสืบทอดชาติพันธุ์ของหมู่บ้านกลางหมื่นมาถ่ายทอดไว้ในห้องสมุดประวัติศาสตร์ มีการจัดรวบรวมข้อมูลประวัติการก่อตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ประวัติการก่อตั้งเมืองและการพัฒนาเป็นจังหวัดกาฬสินธุ์ ในรูปแบบแผ่นป้ายติดผนัง เพื่อให้เด็ก เยาวชน ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและบรรพบุรุษ ในห้องสมุดนี้ยังมีการรวบรวมอุปกรณ์การประกอบอาชีพในสมัยโบราณของคนในหมู่บ้านมาจัดแสดงให้นักเรียนได้เรียนรู้ เช่น ไห ตะกร้าหวาย แป้นล้อฝ้าย กระบอกน้ำ เป็นต้น แต่ยังไม่มีการรวบรวมเอกสารเหล่านี้เป็นหนังสือ ตำรา หรือบรรจุประวัติหมู่บ้านกลางหมื่นในหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม

ด้านการถ่ายทอดประเพณี วัฒนธรรมของหมู่บ้าน เรื่องป่าชุมชน ศาลปู่ตา และดอนปู่ตา โรงเรียนได้มีการบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในรายวิชาวิทยาศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องวัดทั้ง 2 แห่ง เวลามีงานบุญใด โรงเรียนจะสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมงานทั้งกับทางโรงเรียน และเข้าร่วมกับผู้ปกครอง เรื่องการสวดสรภัญญะ และประเพณีทอดเทียน ทางโรงเรียน โดยเฉพาะคณะครู ได้พานักเรียนไปร่วมกิจกรรมประเพณีทอดเทียนและการฟังสวดสรภัญญะ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีของหมู่บ้าน เรื่องพิธีสรงน้ำพระปฐมปฏิมากรหรือหลวงปู่ใหญ่ทั้ง 2 วัด ซึ่งเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่นและสำคัญของหมู่บ้าน ทางโรงเรียนได้นำเรื่องดังกล่าวมาถ่ายทอดในการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ ในวันงานดังกล่าวทางคณะครูจะพานักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีพิธีสรงน้ำพระปฐมปฏิมากร เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอันดีงามนี้ด้วย แต่สำหรับเรื่องหมอลำหมอยา พืชสมุนไพร การทอผ้าไหมมัดหมี่ลาวเวียง / ผ้าพื้นบ้าน การจักสาน การทอเสื่อกก การทำไข่เค็ม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทำไม้กวาดดอกหญ้า ทางโรงเรียนยังมิได้มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ยังมิได้นำมาถ่ายทอดในรูปแบบการจัดการเรียนการสอน และยังมิได้ให้นักเรียนเข้าร่วม หรือเข้าศึกษาดูงานเหล่านี้ (Thawichai Prasirata, personal communication, January, 17, 2020)

2.4 ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม หมู่บ้านกลางหมื่นมีประเพณีสำคัญที่คนในหมู่บ้านทุกเพศทุกวัยต้องเข้าร่วมทุกคน และต่างก็ให้ความสำคัญกับประเพณีนี้มาก คือ “ประเพณีการสรงน้ำพระปฐมปฏิมากร” หรือสรงน้ำพระเจ้าใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดทั้ง 2 แห่งของหมู่บ้าน โดยจะจัดขึ้นในวันเดียวกัน ประเพณีนี้ได้สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการสักการะ บูชาองค์พระ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต การอนุรักษ์และการสืบทอดประเพณีนี้ คนในหมู่บ้านยังมีการเล่าขาน (การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ) การลงมือปฏิบัติพิธีตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมาจนถึงคนรุ่นหลัง และมีการสืบทอดมาจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การสวดสรภัญญะ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาของชาวบ้านกลางหมื่น ที่คนในชุมชนมีการอนุรักษ์ และการสืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษรมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องประเพณี “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” คนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน สำหรับวัฒนธรรมการปฏิบัติของลูกเขย ลูกสะใภ้ที่มาจากถิ่นอื่น ชาวบ้านกลางหมื่นมี

การสืบทอดต่อกันมาว่า ลูกเขย หรือลูกสะใภ้ที่มาจากท้องถิ่นอื่นต้องปฏิบัติดังนี้ เช่น การมีสัมมาคารวะต่อคนในครอบครัว ต่อพระพุทธศาสนา มีการห้ามลูกเขย หรือลูกสะใภ้นั่งขัดสมาธิเวลารับประทานอาหาร ห้ามขึ้น “เปิง” หรือบริเวณหิ้งพระในบ้าน และมิให้ลูกเขย ลูกสะใภ้เข้าไปในบริเวณจุดที่ทิ้งไม้ปู่สามขา ด้วยมีความเห็นว่า อาจจะเกิดอันตรายในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งต่อลูกเขย หรือลูกสะใภ้ต่างถิ่นได้ (Chumphon Phonloet et al., personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

2.5 ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ชาวบ้านกลางหมื่นมีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้ ทั้งในเรื่อง “ป่าชุมชน” ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของหมู่บ้านให้คงอยู่อย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีพื้นที่ป่า โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่า “ดอนปู่ตา” ถึง 52 ไร่ มีป่ายางใหญ่ นับได้มากกว่าหนึ่งร้อยกว่าต้น ผืนป่ายังเป็นแหล่งรวมทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อีกหลายประการ ด้านแหล่งน้ำ หมู่บ้านกลางหมื่นมีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยทราย ห้วยโป่ง หนองแวง หนองหัน หนองกุดม่วง แหล่งน้ำเหล่านี้นอกจากจะเหมาะแก่การเพาะปลูกแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์มากของคนในหมู่บ้าน อนึ่งคนในหมู่บ้านยังมีแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในหมู่บ้านกลางหมื่นในแบบของตนด้วย ด้านแหล่งทำมาหากิน ด้วยหมู่บ้านมีแหล่งธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งแหล่งน้ำ คุณภาพดินที่ดี เหมาะแก่การเพาะปลูก คนในหมู่บ้านจึงเลือกประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งการทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้คนในหมู่บ้านยังมีความโดดเด่นด้านงานฝีมือ หรืองานหัตกรรม มีการผลิตและจำหน่ายสินค้าที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อ 2.6 ต่อไป)

2.6 ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ชาวบ้านกลางหมื่น นอกจากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งการปลูกข้าว ทำไร่ต่าง ๆ เป็นหลักแล้ว คนในหมู่บ้านก็มีการทำงานฝีมือที่ทั้งสามารถสร้างรายได้ แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน ความสามารถของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและฝีมือของชาวบ้าน รวมถึงเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน เป็นใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรมของชาวบ้านกลางหมื่นมีดังต่อไปนี้ เช่น การทำสปู่ไยไหม การทอผ้าไหมลาวเวียง /ผ้าพื้นบ้าน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอเสื่อกก การสานฆ้อง ไซ สวิง ตะกร้า ชะลอม ไม้กวาดดอกหญ้า การทำไข่เค็มสมุนไพร เป็นต้น ภูมิปัญญา

เหล่านี้นับเป็นมรดกทางปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในปัจจุบันยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังในรูปแบบการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การสาธิต การลงมือปฏิบัติ เป็นต้น การลงมือปฏิบัติมีทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ กลุ่มงานอาชีพ ฯลฯ (Prasan Nanthasombat, personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

2.7 ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านหมอยาในหมู่บ้านกลางหมื่นมีปราชญ์ชาวบ้านด้านนี้ คือ (Prasan Nanthasombat, personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรไทย ยาที่ใช้มีทั้งยาฝน ยาต้ม ยาทา มีสูตรยารักษาโรคหลายอย่าง เช่น ยาแก้แม่ลูกอ่อนผิดสำแดง ยาประดง ยาแก้กรดไหลย้อน เป็นต้น มีผู้เข้ารับการรักษาทั้งคนในหมู่บ้านกลางหมื่นและคนชุมชนใกล้เคียง ซึ่งผู้ที่เข้ารับการรักษา เชื่อว่า อาการทุเลาลง หรือหายเป็นปกติ ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพร พ่อประสาน นันสมบัติ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องพืชสมุนไพรเป็นอย่างสูง พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ มีทั้งพืชสมุนไพรที่ปลูกเอง และพืชสมุนไพรที่เก็บได้จากป่าชุมชน สามารถบอกเล่าได้ว่าพืชสมุนไพรใดใช้รักษาโรคใด เช่น ต้นพันมหา สรรพคุณแก้เลือดลม ต้นคอแลน สรรพคุณแก้ประดงเลือด ต้นคอน สรรพคุณแก้ไข้ ต้นประดงเลือด สรรพคุณแก้ประดงเลือด ต้นเรือปอง สรรพคุณ แก้ไข้ ต้นมอญ ใบอ่อนรับประทานกับลาบ สรรพคุณช่วยดูดพิษในลำไส้ เป็นต้น ภูมิปัญญาหมอยาและพืชสมุนไพร เป็นการใช้และแสดงให้เห็นภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้านหนึ่ง ที่หมู่บ้านกลางหมื่นมีการอนุรักษ์ สืบทอด ทั้งด้วยการรับรักษา การเพาะปลูกพืชสมุนไพรให้คงอยู่คู่กับหมู่บ้าน และเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเปิดเผย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันยังไม่มีคนรุ่นหลังเข้าไปศึกษา หรือรับการสืบทอดวิธีการรักษาจากคุณพ่อประสาน นันสมบัติ แต่อย่างใด

2.8 ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน หมู่บ้านกลางหมื่นปรากฏภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน 2 รูปแบบ หลัก ๆ คือ ภูมิปัญญาด้านหมอลำ และภูมิปัญญาด้านรำวงย้อนยุค สำหรับภูมิปัญญาด้านหมอลำ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านกลางหมื่นได้ให้ความเห็นว่า หมอลำที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ร่วมกันฝึกหัดขับร้อง

เพื่อออกไปเป็นหมอลำคำกลอน หรือหมอลำขอข้าวไปแสดงต่างถิ่น ต่างหมู่บ้านนั้น ในปัจจุบันเหลือเพียงการเล่าขาน เป็นตำนานแล้วเท่านั้น ปัจจุบันคณะหมอลำเกิดขึ้นเปลี่ยนเป็นคณะหมอลำที่เป็นงานอาชีพ หรือธุรกิจของครอบครัวเท่านั้น ส่วนภูมิปัญญาด้านรำวงย้อนยุค ซึ่งมีมาตั้งแต่เดิมนั้น ในปัจจุบันคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้ฟื้นฟู นำการแสดง "รำวง" กลับมารื้อฟื้นและจัดแสดงอีกครั้ง ในรูปแบบที่เน้นเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดงนี้ให้คงอยู่คู่หมู่บ้านต่อไป (Chumphon Phonloet et al., personal communication, November, 6, 2019; January, 17, 2020)

กล่าวได้ว่า ผลการศึกษาวิจัย "การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์" ได้แสดงให้เห็นความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่นทั้ง 8 ประเด็น และลักษณะการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 แนวคิด ดังที่ได้นำเสนอในหน้าที่ 146-147 ของบทความวิจัยนี้ ผลงานการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Sirindhorn Anthropology Center, 2005b, pp. 8–9) ในประเด็นที่ว่า "ชาวบ้านที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนนั้นมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ได้สั่งสมมาจากอดีต และเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ยิ่งกว่านั้นยังสามารถเป็นพลังในการพัฒนาชีวิตของพวกเขาเองให้มีคุณภาพดีขึ้น...การทำความเข้าใจวัฒนธรรมและชุมชนด้วยท่าทีของการเคารพความรู้ความคิด หรือภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน" นี้หมายความว่าในการพัฒนาชุมชน หรือหมู่บ้านให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ต้องคำนึกถึงสิ่งดีงามเหล่านี้เป็นสำคัญ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Department of Cultural Promotion, Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development, n.d., p.7) ในประเด็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ กล่าวคือ ชุมชน ท้องถิ่น ทำหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์และใช้งานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ดังจะเห็นว่าจากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ชาวบ้านกลางหมื่นได้ใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาชุมชนแต่ละด้านไว้คู่กับหมู่บ้าน หรือชุมชนได้เป็นอย่างดี

การอภิปรายผล

1. การศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำเสนอความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านกลางหมื่น ทั้ง 8 ประเด็นก่อน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นแหล่งที่ตั้งของหมู่บ้านกลางหมื่น ที่ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ในส่วนใดของจังหวัดกาฬสินธุ์ มีเขตติดต่อกับพื้นที่ใดบ้าง ประเด็นประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น เป็นส่วนที่ทำให้ทราบรายละเอียดประวัติความเป็นของหมู่บ้าน ผู้คนกลุ่มแรกที่รวมกันก่อตั้งหมู่บ้าน รวมถึงตำนานต่าง ๆ ที่ล้วนน่าสนใจ และสามารถเชื่อมโยงมาสู่การสร้างองค์พระปฐมปฏิมากร การสร้างวัดทั้ง 2 แห่ง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพ ศรัทธา ความเป็นอยู่ และวิถีชาวบ้าน ประเด็นลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบภูมิอากาศ พื้นที่ของหมู่บ้าน ประเด็นโครงสร้างพื้นฐานและสภาพสังคมของหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบการสาธารณูปโภคในแต่ละด้าน ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสถานศึกษา การปกครอง การสาธารณสุข สภาพเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และแหล่งรายได้ของคนในหมู่บ้าน ประเด็นข้อมูลประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน เป็นต้น ประเด็นสถานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านฯ ทำให้ทราบรายละเอียดสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถานทั้ง 3 แห่ง โรงเรียน ป่าชุมชน หรือดอนปู่ตา ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทราบว่า หมู่บ้านแห่งนี้มีแหล่งน้ำใดบ้างเพื่อการอุปโภค บริโภค คุณภาพดิน รวมถึงแหล่งอาหารของหมู่บ้านว่าเป็นเช่นใด ประเด็นอุปนิสัยของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่น ทำให้เข้าใจลักษณะอุปนิสัยของคนในหมู่บ้านว่าส่วนใหญ่มีอุปนิสัยที่ดี ดังนั้นรายละเอียดเนื้อหาในส่วนนี้เป็นการปูพื้นฐานเพื่อทำให้ผู้อ่าน ผู้ศึกษางานวิจัยได้รับความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านในแต่ละด้านก่อนที่จะเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจ การเห็นภาพของการใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่นฯ ได้อย่างแจ่มชัดมากขึ้น

2. การใช้ภูมิปัญญาและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้ง 8 ประเด็น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านอาหารและที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ภูมิปัญญา

ด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน ทำให้ทราบว่า **ภูมิปัญญาด้านอาหาร** ชาวบ้านกลางหมื่นนิยมบริโภคอาหาร และมีเอกลักษณ์ของอาหารที่คล้ายคลึงกับอาหารพื้นถิ่นอีสานตอนกลาง กล่าวคือ มีการบริโภคข้าวเหนียว ส้มตำ ลาบ แจ่วบอง ก้อย ฯลฯ แหล่งที่มาของอาหารมีทั้งที่หาได้จากแหล่งธรรมชาติ การเพาะปลูกด้วยตนเอง และซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมปรุงอาหารรับประทานเอง นอกจากนี้ยังมีอาหารที่ปรุงขึ้นตามเทศกาล ประเพณีแต่ละเดือนใน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ซึ่งทั้งสองประเด็นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Na Thalang (2001, pp. 36-40, 64-73) ว่าด้วยวิถี “เฮ็ดกินเฮ็ดอยู่” ของชาวอีสานไว้ เช่น พืชผักที่เก็บมาบริโภคนอกจากจะปลูกเอง ชาวบ้านยังนิยมเก็บพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ สำหรับเนื้อสัตว์ ชาวบ้านจะหาจากห้วยหนองคลองบึงและแหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นกิจวัตร เป็นต้น ในเรื่องฮีตสิบสองคองสิบสี่ภูมิปัญญาแม่บทและเบ้าหลอมวิถีชีวิตอีสาน เป็นโครงสร้างทางความคิด ความเชื่อและเป็นทั้งพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีสำนึกแน่นแฟ้นอยู่กับสังคมเครือญาติผู้จำเริญรอยวิถีชาวนา ที่ฤดูกาลในรอบปีเป็นตัวกำหนดการประกอบพิธีกรรมอีกทั้งฤดูกาลแห่งการผลิต การบริโภค ก็ได้รับการจัดวางให้ประสานสอดคล้องกับวันสำคัญของพุทธศาสนาและวันสำคัญของสังคมโคตรวงศ์อย่างแนบแน่น แยกกันไม่ได้... **ด้านที่อยู่อาศัย** ในยุคแรกของการก่อตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมปลูกบ้านไม้ 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง ห้องครัวสร้างออกจากตัวบ้าน และไม่มีห้องน้ำใช้ แต่ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะในปัจจุบันการสร้างที่อยู่อาศัยได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายใน คือ ความพร้อมทางทุนทรัพย์ ค่านิยม และรสนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก จึงทำให้การปลูกสร้างบ้านเรือนมีทั้งแบบบ้านชั้นเดียว (บ้านไม้และบ้านปูน) บ้านสองชั้น ซึ่งนิยมปลูกแบบช่วงบนเป็นไม้ ช่วงล่างเป็นปูน จำนวนบ้านสองชั้นจะมีจำนวนมากกว่าบ้านชั้นเดียว บ้านแต่ละหลังมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วน ๆ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นทั้งการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีการประยุกต์ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประกอบการปลูกสร้าง แต่ต่อมาก็ได้รับอิทธิพลตามความนิยมของยุคสมัย และความพร้อมทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวประกอบกัน เรื่องด้านที่อยู่อาศัยนี้สอดคล้องกับผลงานเรื่อง **ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน** ของ Na Thalang (as cited in Sridharmma, 2007, pp. 30-31) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะหมู่บ้านกับการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะบ้านอีสาน ภูมิปัญญาในการสร้างบ้าน การเลือกวัสดุในการสร้างบ้าน

การตกแต่งที่อยู่อาศัย และสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร** ของ Kanchanapan (2001, p. 7) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีพลวัต เพราะสามารถปรับเปลี่ยนตนเองไปตามสถานการณ์ (Situated Knowledge) อยู่ตลอดเวลา ด้วยการผสมผสานและแลกเปลี่ยนกับความรู้อื่น ๆ ตลอดจนการสร้างสรรค์และการผลิตขึ้นมาใหม่

ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลางหมื่นทุกคนนับถือพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาสนสถานถึง 3 แห่งในหมู่บ้าน การสร้างองค์พระปฐมปฏิมากรไว้เป็นที่เคารพสักการะในศาสนสถานแต่ละแห่ง ชาวบ้านมีการสั่งสมบุญกุศลในพระพุทธศาสนาตามโอกาส ประเพณีอย่างต่อเนื่อง การเคารพนับถือองค์พระฯ พระภิกษุสงฆ์ และศาสนสถานเหล่านี้ มีส่วนหล่อหลอมจิตใจของคนในหมู่บ้านให้ประกอบกรรมดี มากกว่าการสร้างอกุศลกรรม การสร้างองค์พระฯ และสร้างศาสนสถานยังสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ให้ความเคารพ นับถือ ปู่สามขา ปู่ตา ผีบรรพบุรุษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาในการปลูกฝังความกตัญญูกตเวที ภูมิปัญญาทั้งสองส่วนนี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดกันในหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน โดยสืบทอดทั้งการบอกเล่าโดยตรงในระดับครอบครัว หมู่บ้าน การลงมือปฏิบัติผ่านพิธีกรรมประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน **ภูมิปัญญาด้านการศึกษา** จะเห็นได้ว่านอกจากทางโรงเรียนจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามระบบการศึกษาแล้ว ทางโรงเรียนยังได้จัดทำแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน รวมถึงประวัติที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดกาฬสินธุ์ ภูมิปัญญาบางอย่างมีการนำมาสอดแทรกไว้ในบางรายวิชา เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สำหรับการทำบุญ หรือการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนได้พานักเรียน หรือสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ทั้งแบบมีคณะครูพาเข้าร่วม และมีผู้ปกครองพาเข้าร่วม เช่น ประเพณีทอดเทียน พิธีสรงน้ำพระปฐมปฏิมากร แต่สำหรับภูมิปัญญาด้านงานฝีมือ งานอาชีพ ฯลฯ ยังมิได้มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน และยังมิได้พานักเรียนเข้าร่วม หรือเข้าศึกษาดูงานเหล่านี้แต่อย่างใด ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าอาจด้วยข้อจำกัดเรื่องวัย หรือความพร้อมหลายประการ และเห็นว่าหากสามารถสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ ฝึกทักษะภูมิปัญญาด้านนี้ได้ จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะนักเรียนก็จะเป็นกำลังในการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ต่อไป

ภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม “ประเพณีการสรงน้ำพระปฐมปฏิมากร” หรือสรงน้ำพระเจ้าใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดทั้ง 2 แห่ง ของหมู่บ้านกลางหมื่น ถือเป็นประเพณีสำคัญที่คนในหมู่บ้าน ทุกเพศ ทุกวัย ต้องเข้าร่วมทุกคน ประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในการสักการะ บูชาองค์พระ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต การอนุรักษ์และการสืบทอดประเพณีนี้ มีทั้งการเล่าขานแบบมุขปาฐะ การลงมือปฏิบัติในพิธี ตั้งแต่ยุคแรกของหมู่บ้านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ประเพณี “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” คนในหมู่บ้านได้ยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน การสวดสรภัญญะ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญา ที่ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ สืบทอดทั้งในลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและการถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษรมาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนวัฒนธรรมการปฏิบัติของลูกเขย ลูกสะใภ้ที่มาจากถิ่นอื่นต้องเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อคนในครอบครัว ต่อพระพุทธศาสนา ห้ามลูกเขย หรือลูกสะใภ้นั่งขัดสมาธิเวลารับประทานอาหาร ห้ามขึ้น บริเวณหิ้งพระ หรือ “เปิง” รวมถึงห้ามเข้าไปในบริเวณจุดที่ทิ้งไม้ปู่สามขา เป็นต้น การใช้ภูมิปัญญาด้านนี้แสดงถึงความชาญฉลาดของชาวบ้านในการแสดงการสักการะบูชาสิ่งที่ควรบูชา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีอันดีงามของชาวอีสาน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ขณะเดียวกันแนวปฏิบัติบางอย่างก็แสดงให้เห็นกุศโลบายในการครองตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาทของตน ภูมิปัญญาด้านศาสนาและความเชื่อ และภูมิปัญญาด้านประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (Sirindhorn Anthropology Center, 2005a, p. 3) เรื่อง **ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน** ที่ถ่ายทอดให้เห็นว่า พลังชุมชน ความเชื่อ และความศรัทธา มีบทบาทอย่างสำคัญในการ “รักษา”...สร้างจิตสำนึกในการรักษาคุณภาพน้ำในคลองแสนแสบจนประสบความสำเร็จในที่สุด เช่นเดียวกันเมื่อเชื่อมโยงมาสู่ภูมิปัญญาชุมชนในบ้านกลางหมื่นทั้ง ๒ ด้านที่กล่าวถึง และภูมิปัญญาด้านอื่น ก็จะเห็นได้ว่า พลังชุมชน ความเชื่อ ความศรัทธา มีบทบาทในการประพฤติปฏิบัติ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อศาสนา ความเชื่อ ประเพณีอันดีงาม รวมถึงสิ่งดีงามอื่น ๆ เช่น ป่าชุมชน งานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม หมอยาและพืชสมุนไพร ฯลฯ ของหมู่บ้าน รวมถึงนำไปสู่การอนุรักษ์และการสืบทอดให้คงอยู่คู่ชุมชน หรือหมู่บ้านเช่นกัน

ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ “ป่าชุมชน” โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่า “ดอนปู่ตา” ถือเป็นเรื่องสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในหมู่บ้านกลางหมื่นที่ร่วมกัน

อนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ไว้อย่างมั่นคง ส่วนแหล่งน้ำทั้ง 5 แห่ง ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาด้วย เพราะเป็นทั้งแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน ในส่วนของ “ดิน” ดินโดยรอบหมู่บ้านกลางหมื่นมีคุณภาพดินที่ดี เหมาะแก่การเพาะปลูก **ภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรม** ชาวบ้านกลางหมื่นประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มงานฝีมือที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน การสร้างความสามัคคีเป็นใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาและฝีมือของชาวบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาด้านงานอาชีพ ศิลปะ หัตถกรรมของชาวบ้านกลางหมื่นมีดังต่อไปนี้ การทำสบู่ไยไหม การทอผ้าไหมลาวเวียง /ผ้าพื้นบ้าน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอเสื่อกก การสานฆ้อง ไช สวิง ตะกร้า ชะลอม ไม้กวาดดอกหญ้า การทำไข่เค็มสมุนไพร เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้นับเป็นมรดกทางปัญญาของชาวบ้านที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่หมู่บ้านสืบไป โดยในปัจจุบันการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาประเด็นนี้ มีทั้งการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ การสาธิต การลงมือปฏิบัติ (ทั้งในระดับครอบครัวเครือญาติ กลุ่มงานอาชีพ) การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้านตามที่กล่าวนี้ บางอย่าง อาทิ งานหัตถกรรมฝีมืออย่างการทอเสื่อกก การสานหมวก มีพัฒนาชุมชนทั้งระดับอำเภอ และระดับจังหวัด (พช.) เทศบาลตำบลกลางหมื่น หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในส่วนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มีกรมทรัพยากรน้ำและกรมพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ระดับจังหวัดเข้ามาให้ความช่วยเหลือ การทำไข่เค็มสมุนไพร มีบุคลากรจากเทศบาลตำบลกลางหมื่นมาช่วยสอน แนะนำ แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้ก็ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ ชาวบ้านต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

ภูมิปัญญาด้านหมอยาและพืชสมุนไพร หมู่บ้านกลางหมื่นมีปราชญ์ชาวบ้านด้านนี้ คือ คุณพ่อประสาน นันสมบัติ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรไทยและเชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีคนรุ่นหลังเข้าไปศึกษา หรือรับการสืบทอดวิธีการรักษา การเรียนรู้พืชสมุนไพรจากปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้แต่อย่างใด สำหรับ**ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงของหมู่บ้าน** หมู่บ้านกลางหมื่น มีศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชุมชน หรือภูมิปัญญาชาวบ้านรูปแบบเดียว คือ ภูมิปัญญาด้าน “รำวงย้อนยุค” ที่มีมาแต่เดิม และซบเซาลง ปัจจุบันคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้พยายามฟื้นฟูและนำศิลปะการแสดงนี้มาจัดแสดงอีกครั้งในรูปแบบที่เน้นเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยเปิดโอกาส

และพยายามปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษา มีส่วนร่วมอนุรักษ์ สืบทอดให้คงอยู่คู่หมู่บ้านต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาบริบทต่าง ๆ ในหมู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์เพิ่มเติม เช่น ด้านตำนานชาติพันธุ์ (แบบเจาะลึก) ด้านวิถีชีวิต ด้านค่านิยม ด้านความต้องการของชุมชนในการพัฒนา หรือความประสงค์จะให้บุคคล หน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชนใดด้านใดบ้าง เป็นต้น

2. ศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในพื้นที่อื่น ๆ หรือในนิทานพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน วรรณคดี วรรณกรรมไทย ฯลฯ ว่ามีลักษณะการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในด้านใดบ้าง ลักษณะภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงมีอยู่ เปลี่ยนแปลง หรือไม่ปรากฏแล้วในยุคปัจจุบัน รวมทั้งอาจศึกษาผลงานวรรณกรรมที่มุ่งสืบทอดภูมิปัญญาไทยด้านนั้น ๆ โดยตรง ดังเช่น วรรณกรรมประเภทสารคดีรางวัลแว่นแก้ว เป็นต้น

3. ศึกษาเปรียบเทียบการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในวรรณกรรมท้องถิ่นของภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อศึกษาลักษณะร่วม ลักษณะต่างกัน ความสัมพันธ์กับวิถีในชุมชน และเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่ถ่ายทอดลงในตัวบทวรรณกรรม

References

Department of Cultural Promotion. (n.d.). **Moradok phumpanya thang watthanatham lae kan phatthana yang yangyuen** (In Thai) [Intangible cultural heritage and sustainable development]. Retrieved from https ://ich.unesco.orgldoclsrcl34299-TH.pdf

Kanchanapan, A. (2001). **Mitichumchon : Withikhit thongthin wa duai sitthi amnat lae kanchatkan sapphayakon** (In Thai) [Community dimension: Thinking methods for rights, power and natural resource management]. Bangkok: The Thailand Research Fund.

Kiatdamnoenngam, Y. (2003, December 2). Worshiping spiritual ancestors. **Daily News**, p. 34.

Klangmuensongkhro school. (2019, November 6). **Storyboard of Klangmuen village history and Kalasin province history**.

Ministry of culture. (2018). **Moradok phumpanya isan** (In Thai) [Isarn wisdom heritage]. Bangkok : Department of Cultural Promotion Ministry of Culture.

Narasat, B. (2008). **Prawattisat phumpanya isan** (In Thai) [History of Isarn local wisdom]. Khon Kaen: History program and archeology, Faculty of humanities and social sciences Khon Kaen University.

Na thalang, E. (2001). **Phumpanya isan** (In Thai) [Isarn local wisdom] (2nd ed.). Bangkok: Amarin.

Panyarom, S. (1985). **Phra pathom patimakon ban klangmuen** (In Thai) [Phrapathom patimakorn image in Klangmuen village]. Maha Sarakham: Srinakharintharawirot Mahasarakham University.

Saenthawisuk, P. et al. (2004). **Rai-ngan kanwichai rueang kansueksa phumpanya phuenban phuea kanphatthana** (In Thai) [Research report on a study of folk wisdom for local curriculum development and Isarn folk music learning activities].

Maha Sarakham: Office of Academic Resources, Mahasarakham University.

Sirindhorn Anthropology Center. (2005a). **Phumpanya kap kansang phalang chumchon** (In Thai) [Local wisdom for building community power]. Bangkok : Sirindhorn anthropology center.

Sirindhorn Anthropology Center. (2005b). **Phumpanya thai-Phumpanya thet** (In Thai) [Thai local wisdom-foreign local wisdom]. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center.

Sridharmma, K. (2007). **Phumpanya thongthin isan** (In Thai) [Isarn folk wisdom]. Maha Sarakham: Thai program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University.

Thammawat, C. (2000). **Phumpanya thongthin** (In Thai) [Local wisdom]. Bangkok : Khaofang.

Thantayanubut, P. (2007). **Phumpanya thai** (In Thai) [Thai local wisdom]. Bangkok: Faculty of Arts and Science, Dhurakij Bundit University.

Thumpatcha, B. (2015). *Kan anurak lae phatthana yan phanitchayakam kao chumchon bansing tha amphoe mueangyasothon changwat yasothon* (In Thai) [The conservation and development of old commercial area of Bansingtha, Yasothon]. **Academic Journal of Environment Design**, 2 (1), 1.

Wongthet, S. (2005). **Khon thai ma chak nai** (In Thai) [Origin of the thais]. Bangkok: Matichon press.

Yenchueai, S. (2005, September 3). *Wai phrachao yai moradok laowiang* (In Thai) [Paying respect of buddha image, LaoWiang heritage]. **PostToday**, p. 2.

Yenchueai, S. (2007). *Luatlai maimatmi laowiang banklangmuen* (In Thai) [Lao Wiang matmi silk patterns in Klangmuen Village. **Journal of Humanities and Social Sciences, Mahasarakhm University**, 26(4), 58–73.